

СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Олександр БОНДАРЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті розглянуто особливості відбиття поняття “соціальна стратифікація” в українській та британській лінгвокультурах. Виявлено спільні та відмінні риси наповнення відповідних лексико-семантичних угруповань у досліджуваних мовах.

Ключові слова: лексико-семантична група, семантико-ідеографічний підхід.

The article focuses on the concept “social stratification” reflection in the Ukrainian and British lingvocultures. It investigates common and distinguishing features of the appropriate microfields contents in the languages under investigation.

Key words: lexical semantic group, semantic ideographic approach.

The society which scorns excellence in plumbing as a humble activity and tolerates shoddiness in philosophy because it is an exalted activity will have neither good plumbing nor good philosophy: neither its pipes nor its theories will hold water. John W. Gardner

Соціальна диференціація – це першооснова і головна характеристика сучасного суспільства, що базується на згуртованості колективу на основі консенсусу різних, не схожих один на одного індивідів [1]. Аналіз вертикального розшарування суспільства відбито в теорії стратифікації. Термін “стратифікація” увійшов у соціологію з геології, де “страта” означає геологічний пласт. Соціальна нерівність зумовлена не лише відношенням до власності та засобів виробництва, а передусім пануючим в суспільстві культурним стандартом і цінностями [6].

Проблема соціальної стратифікації суспільства безпосередньо чи опосередковано обговорюється і в лінгвістичних колах. Серед питань, що висвітлюються, варто навести, наприклад, фонологічне варіювання, особливості лексикону представників тих чи інших соціальних груп тощо [5]

Варто відзначити майже повну відсутність робіт, присвячених структуруванню такого фрагменту дійсності, як соціальне розшарування самою мовою. Йдеться, зокрема, про лексичні одиниці, категорійним елементом значення яких є саме фактор соціальної належності, як-от: *олігарх* ‘крупний капіталіст, що належить до правлячої фінансово-промислової і військової верхівки’ або *youngster* ‘молодий чоловік із знатної родини, що належить до вищих прошарків суспільства’. Окрім соціальної належності нам брався до уваги фактор належності до певної статі як такої, що дозволяє виділити тонші нюанси в категоризації зазначеного фрагменту дійсності.

Це зумовило мету нашої розвідки: структурування моделі фрагменту дійсності із загальним значенням “соціальна стратифікація” на основі корпусів українських та англійських лексичних одиниць гендерної семантики (1520 одиниць для української частини

дослідження (888 лексичних одиниць на позначення чоловіка та 632 лексичні одиниці на позначення жінки) і 2578 для англійської частини (1415 лексичних одиниць на позначення чоловіка та 1163 лексичні одиниці на позначення жінки).

Завданнями дослідження відтак уважатимемо внокремлення антропонімів з категорійним компонентом значення “*станове положення; економічне, правове становище, положення особистого панування чи залежності; володіння певною власністю*”; структурування матеріалу за семантико-ідеографічним принципом; установлення аломорфних та ізоморфних рпс в структуруванні зазначеного фрагменту дійсності українським та британським лінгвосоціумами.

Результатом аналізу назв особи чоловічої / жіночої статі за становим положенням, за економічним, правовим становищем, за положенням особистого панування чи залежності, за володінням певною власністю стала модель відповідного фрагменту дійсності, актуалізована лексичними одиницями гендерної семантики.

Корпус лексичних одиниць з відповідними характеристиками перебуває в межах трьох мікрополів: *Назви особи чоловічої / жіночої статі за становим становищем; Назви особи чоловічої / жіночої статі за положенням у якомусь суспільному середовищі, за соціальною значущістю, авторитетом чи їх відсутністю та Назви особи чоловічої / жіночої статі за соціально-економічним становищем, по відношенню до власності, до засобів існування*. У свою чергу зазначені угруповання складають дрібніші угруповання – лексико-семантичні групи (ЛСГ), – кількісні та якісні характеристики яких і дозволяють робити певні висновки щодо особливостей соціальної складової корпусу лексем гендерної семантики.

Мікрополе “Назви особи чоловічої / жіночої статі за становим становищем”

ЛСГ *Назви особи чоловічої / жіночої статі за належністю до привілейованих шарів суспільства*

У досліджуваних мовах ці ЛСГ містять слова типу: *магнат* ‘знатний землевласник, володар великого багатства’, *олігарх* ‘крупний капіталіст, що належить до правлячої фінансово-промислової і військової верхівки’, *sire* ‘чоловік, що обіймає високу і важливу посаду’, *lad* ‘чоловік знатного походження і високого становища в суспільстві’, *panna* ‘у дореволюційний час – дочка заможних батьків, хазяїв’, *дама* ‘жінка з привілейованих прошарків суспільства’, *lady* ‘жінка, яка належить до привілейованих шарів суспільства’, *gentlewoman* ‘жінка знатного походження, пані’.

Усього було виявлено 7 лексичних одиниць (0,79%) на позначення чоловіка в українській мові та 27 лексичних одиниць (1,9%) в англійській мові; 6 лексичних одиниць (0,95%) на позначення жінки в українській мові, 16 (1,38%) – в англійській мові.

Значно меншу кількість лексичних одиниць в українській частині дослідження можна, на нашу думку, пояснити тим, що в українському суспільстві у радянські часи (майже протягом століття) декларувалась відсутність привілейованих класів, що призвело до відмірання певної частини лексичних одиниць, що належали до данних ЛСГ.

ЛСГ *Назви особи чоловічої / жіночої статі за приналежністю до простого народу, непривільованих шарів суспільства*

Ці ЛСГ в досліджуваних мовах включають в себе лексичні одиниці типу: *музик* розм., дорев. ‘селянин або взагалі чоловік з простого народу’, *козак* іст. ‘член військово-землеробської громади вільних поселенців на окраїні держави’, *куркуль* зневаясл. ‘багатий селянин-власник, що користується найманою робочою силою’, *Jack* ‘чоловік, який є представником простого народу’, *snipper-snapper* ‘молодий самовдоволений чоловік низького походження’, *Harry* ‘молодий чоловік, що належить до непривільованих прошарків суспільства’, *loon* ‘чоловік низького походження, нікчема’, *мужичка* зневаясл. ‘селянка або взагалі жінка з непривільованих шарів суспільства’, *sharon* ‘вульгарна дівчина з непривільованих прошарків суспільства’, *malkin* ‘брудна, неохайна жінка, що належить до непривільованих прошарків суспільства, селючка’, *Molly* ‘жінка з непривільованих прошарків суспільства, повія’.

Усього зафіксовано 5 лексичних одиниць (0,56%) на позначення чоловіка в українській мові та 19 лексичних одиниць (1,34%) в англійській мові; 4 лексичні одиниці (0,63%) на позначення жінки в українській мові, 9 лексичних одиниць (0,77%) в англійській мові.

Відносно більшу кількість лексичних одиниць в англійській частині дослідження можна, на нашу думку, пояснити багаторівневою стратифікацією англійського суспільства, що культивувалась (на відміну від українського) протягом багатьох віків [2: 109].

Мікрополе *Назви особи чоловічої / жіночої статі за положенням у якомусь суспільному середовищі, за соціальною значущістю, авторитетом чи їх відсутністю*

ЛСГ *Назви особи чоловічої / жіночої статі за суспільним визнанням, авторитетом, значимістю*

Дані ЛСГ в українській та англійській мовах включають в себе лексичні одиниці типу: *Dutch uncle* 'загальновизнаний авторитет, авторитетний чоловік', *grand old man* 'шанований, поважний чоловік, особливо в певній сфері діяльності', *man of destiny* 'чоловік, що вважається знаряддям долі, провидіння', *Mr Big* 'впливовий, соціально визнаний чоловік', *prince* 'впливова людина, можновладець, магнат, особливо в певній сфері промисловості'; *Lady Muck* розм., зневажл. 'соціально претензійна жінка', *maîtresse femme* 'сильна, вольова жінка, що досягла суспільного визнання'.

Усього в англійській мові було виявлено 14 лексичних одиниць (0,99%) на позначення чоловіка та 7 (0,6%) лексичних одиниць на позначення жінки.

Слід окремо відзначити відсутність цих ЛСГ в українській мові. На нашу думку, це можна пояснити тим, що через більший індивідуалізм, егоцентричність англійської культури такі характерні риси, як суспільна визнаність, авторитет, значущість, є набагато важливішими, ніж в українській.

ЛСГ *Назви особи чоловічої / жіночої статі за відсутністю соціальної значущості*

У досліджуваних мовах ці ЛСГ містять слова типу: *little man* 'звичайний чоловік, що нічим не виділяється і не належить до привілейованих прошарків суспільства', *John Citizen* 'звичайний чоловік, член громади', *Tom* 'простий чоловік без будь-якої соціальної значущості', *man in the street* 'чоловік, що нічим не виділяється, філістер'.

Усього зафіксовано 13 лексичних одиниць (0,92%) на позначення чоловіка в англійській мові.

На нашу думку, наявність лексичних одиниць за цими характеристиками тільки на позначення осіб чоловічої статі лише в англійській мові доводить, що ці риси є значно вагомішими для чоловіків в англійському соціумі, якні є, з одного боку, більш стратифікованим, а з іншого, – більш агресивним та егоцентричним.

Мікрополе *Назви особи чоловічої / жіночої статі за соціально-економічним становищем, по відношенню до власності, до засобів існування:*

ЛСГ *Назви особи чоловічої / жіночої статі за володінням власністю, майном, капіталом, а також за неволодінням власністю, багатством:*

Назви особи чоловічої / жіночої статі за володінням багатством, великою власністю, великим підприємством

До цих ЛСГ належать слова типу: *townsman* розм. 'багатир, багатий ділок, підприємець', *king* перен. 'крупний монополіст у якій-небудь галузі промисловості, торгівлі', *rich man* 'володар незчисленних багатств, скарбів'; *money-man* 'фінансист, банкір', *lord* 'магнат в якійсь галузі промисловості або торгівлі', *timberman* 'власник деревопереробної компанії', *Corinthian* 'дуже заможний чоловік'.

Усього на позначення чоловіка виявлено 9 лексичних одиниць (1,01%) в українській мові та 21 лексична одиниця (1,48%) в англійській мові.

Практично повну відсутність лексичних одиниць на позначення жінки в таких ЛСГ в обох мовах можна, на нашу думку, пояснити тим, що зазначені характеристики в обох культурах є властивими саме для осіб чоловічої статі.

Назви особи чоловічої / жіночої статі за володінням невеликим підприємством або власністю

Ці ЛСГ в англійській мові включають в себе лексичні одиниці типу: *goodman* 'заможний чоловік, землевласник або підприємець середньої руки', *master* 'робітник, який має власну невелику справу', *shopman* 'власник магазину ляльок', *bing* 'власник шинку, закускової'; *salonnière* 'жінка, яка тримає салон', *hostess* 'жінка, яка володіє розважальним закладом або готелем'.

В англійській мові на позначення особи чоловічої статі усього виявлено 9 лексичних одиниць (0,64%) та 5 лексичних одиниць (0,43%) на позначення особи жіночої статі.

Відсутність ЛСГ на позначення особи чоловічої / жіночої статі в українській мові можна пояснити, на наш погляд, тим, що в українському суспільстві так званій “середній клас” ще не сформувався, а отже, не існує й слів на його позначення.

Назви особи чоловічої / жіночої статі за неволодінням власністю, багатством

У досліджуваних мовах ці ЛСГ містять слова типу: *голоштанник* зневважл. ‘убогий чоловік, бідняк’, *старець* розм. ‘дуже бідний, убогий, неможливий чоловік’; *poor man* ‘бідний чоловік, бідняк, особливо такий, що знаходиться в скрутному становищі’, *pauper* ‘бідний, нужденний чоловік’, *cadger* ‘бідний, убогий чоловік, сіромаха’, *mendicant* ‘бідний, убогий чоловік, злидень’.

Намн було виявлено 8 лексичних одиниць (0,9%) на позначення особи чоловічої статі в українській мові та 15 лексичних одиниць (1,06%) на позначення особи чоловічої статі в англійській.

Наявність лексичних одиниць у цих ЛСГ на позначення осіб тільки чоловічої статі в обох досліджуваних мовах пояснюється, на нашу думку, тим, що такі характерні риси, як володіння чи неволодіння власністю, багатством є більш важливими в обох культурах саме для осіб чоловічої статі. Для осіб жіночої статі в обох культурах такі риси є менш визначальними, ніж для чоловіків [3: 158; 4: 137].

Як свідчать результати дослідження, актуалізація фрагменту реальності, який умовно визначено як фактор соціальної стратифікації, в українській та англійській лінгвокультурах відбувається не однаково. Британська спільнота відзначається більшим виявом соціальної стратифікації, у тому числі, і з урахуванням гендерного аспекту (про що, зокрема, свідчать більша кількість номінацій осіб жіночої статі з чітко вираженою належністю до певного соціального прошарку). Беручи до уваги той факт, що до дослідження залучалися дані виключно офіційних унормованих тлумачених словників, в якості перспектив намітно дослідження вербалізації визначених фрагментів дійсності субстандартними мовними підсистемами української та англійської мов.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Белоброва О. Д. Соціальна диференціація суспільства в умовах його трансформації: соціально-філософський аспект: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Белоброва Ольга Дмитрівна; Південноукраїнський національний педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 2009. – 19 с.
2. Городецька О. В. Концепти “клас” та “соціальний статус” у сучасній англійській мові / О. В. Городецька. – Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Київський ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. – С. 107 – 114.
3. Кандотт Д. Еволюція гендерних досліджень. Обзор. / Д. Кандотт. – Женщины и социальная политика (гендерный аспект). – М.: НСЭПИ, 1992. – С. 156 – 163.
4. Erhart W., Hermann B. (Hrsg). Wann ist der Mann ein Mann? Zur Geschichte der Männlichkeit/ W. Erhart, B.Hermann. – Stuttgart-Weimar, 1997. – 392 s.
5. Labov W. The intersection of sex and social class in the course of linguistic change / W. Labov. – Language Variation and Change 2, 1990. – P. 205-254.
6. Parsons T. American Society: Toward a Theory of Societal Community / T. Parsons/ – Paradigm Publishers, 2007.– 448 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександр Бондаренко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: зіставна лінгвістика, теорія та практика перекладу.